

MEKÂN ALGISİNİN “ELÇİLER” KONULU RESİM VE MİNYATÜR ÖRNEKLERİ ÜZERİNDEN KARŞILAŞTIRMASI

Burhan YILMAZ

Çankırı Karatekin Üniversitesi
Güzel Sanatlar Fakültesi
Resim Bölümü
burhanyilmaz12(at)gmail.com

ÖZET

Bu metinde yaklaşık aynı dönemlerde gerçekleştirilmiş iki eser üzerinden Doğu ve Batı kültürünün çeşitli özelliklerinin karşılaştırılması amaçlanmıştır. Bu karşılaştırma resim ve minyatür sanatları arasındaki çeşitli farklılıkların ve benzerliklerin vurgulanması ile bu eserlerdeki figür ve mekân anlayışlarının çözümlenmesini içermektedir. Bu şekilde resim ve minyatür sanatlarındaki mekân görüntülerinin, Doğu ve Batı'nın kültürel düzlemdeki mekân algısının niteliğini verebileceği düşünülmektedir. Metinde Nakkaş Osman'ın “II. Selim'in Safevi Elçisi Şahkulu Han'ı Kabulü” adlı minyatür eseri ile Hans Holbein'in “Elçiler” adlı yağlıboya resmi karşılaştırılmaktadır. Özellikle elçi kabulü gibi aynı konuyu işlemiş iki ayrı eserin ele alınışı, zaman, içerik ve mekâna dair söylemin karşılaştırılması bakımından konuya çeşitli açıklıklar sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sanat, Resim, Minyatür, Elçiler, Mekân, Algı.

Burhan, Yılmaz. "Mekân Algısının “Elçiler” Konulu Resim ve Minyatür Örnekleri Üzerinden Karşılaştırması". *Kalemîşi* 1.2 (2013): 73-81.

Burhan, Y. (2013). Mekân Algısının “Elçiler” Konulu Resim ve Minyatür Örnekleri Üzerinden Karşılaştırması. *Kalemîşi*, 1 (2), s.73-81.

THE COMPARISON OF SPACE PERCEPTION IN EXAMPLES OF PAINTING AND MINIATURE WHICH SHARE THE “AMBASSADORS” SUBJECT

ABSTRACT

In the scope of this paper, the aim is to compare various specialities of the East and West cultures by comparing two artworks which were produced in the same time period. The comparison, in this sense, involves highlighting several differences and similarities between a painting and a miniature and thereby to analyze the understanding of the figure and the space in these artworks. Thus, the image of the space in painting and miniature arts can give the quality of space perception in the East and West cultures. In the article, Nakkaş Osman’s miniature named “The acceptance of Safevid ambassador Şahkulu Han” and Hans Holbein’s oil painting named “Ambassadors” are compared with each other in terms of space perception. Especially the discussion of two different artworks which share the similar subject as the acceptance of ambassadors, can clarify the subject with regard to the time period, content and space.

Keywords: Art, Painting, Miniature, Ambassadors, Space, Perception.

GİRİŞ

Karşılaştırmalı yapıt çözümlemesinde, aynı problemleri ele alan ve yakın tarihsel dönemlerde üretilmiş çalışmalar/eserler merkeze alınmaktadır. Yapılan betimlemelerin ardından eserler karşılıklı olarak toplumsal, tarihsel ve kültürel kodlar açısından değerlendirilir. Burada aynı dönemde aynı konular üzerinde üretilmiş olan iki farklı sanat türü ele alınmaktadır. Elçiler konusunu işleyen bir minyatür eser Nakkaş Osman'ın "II. Selim'in Safevi Elçisi Şahkulu Han'ı Kabulü" ile yağlıboya bir resim olan Hans Holbein'in "Elçiler" adlı eseri merkeze alınmıştır.

MİNYATÜR SANATI VE İÇİNDE YÜKSELDİĞİ KÜLTÜR

Minyatür sanatının genel olarak ne olduğunu tanımlamakta fayda vardır: "El yazması kitapların metinlerini bezemek ve açıklamak amacıyla yapılmış küçük boyutlu renkli resimlere minyatür denilmektedir. Sulu boya, altın ve gümüşle yapılan minyatürler ışık-gölge oyunları ile derinlik kazandırılmayan küçük boyutlu satıh resimleridir" (Serin, 2010:131). Minyatür, Türkler, Araplar ve Fars toplumları başta olmak üzere büyük doğu ve İslami kültürlerin temel resim ve süsleme sanatlarından biri olarak gösterilmektedir. Minyatür, Latince küçük anlamındaki "minör" sözcüğünden gelen bir kelime olup küçük parşömen, ahşap, deri vb. üzerine yapılmış küçük boyutlu resimleri tanımlamak için kullanılmıştır. İslam sanatlarında minyatüre "tasvir" denmektedir.

Minyatür sanatında yüzey üzerinde resimlenen konular, nakkaşın içinde yaşadığı kültürel dünyanın yansımalarıdır. Çünkü minyatür resimler edebi, ilmi, dini kitapların yanında önemli kişileri ve önemli olayları anlatan kitapların anlatım gücünü görsel dil ile okuyucuya kazandırmak için yapı oluşturma amacıyla üretilmektedir. Yüzyıllar boyunca Nakkaşlar, İslam İnançının kurallarından çıkmadan, düşünce ve duygu aralığının ince ve dâhice ayarlanmış olanaklarında konularını işlemişlerdir. Bir minyatür eserde nakkaşın kişisel ustalığı ile işlenmiş, akıl ve sezgi süzgecinden geçirilmiş dünya-hayat-olay-zaman düşüncesinin çeşitli yorumlarını görmek mümkündür. Elbette yorum derken kişisel bir nakkaş üslubundan bahsedilmediğini de vurgulamak gerekmektedir. Minyatür Sanatının biçimsel özelliklerini şöyle bir ele aldığımızda karşımıza çıkan öğeler figür, doğa, eşya tasvirleri ile soyutlanmış öğeler, yazılar ve süslemelerdir.

Minyatürde yer alan genel sanatsal elemanların sınıflandırılması ele alındığında bezeme, stilize edilmiş doğa tasvirleri, insan ve diğer canlılara dair bir düşünceyi temsil eden

figür resimleri ve bu figürlerin yerleştii açık-kapalı mekân temsilleri ile tamamen hayal perdesinin simgesi olarak görülen beyaz zemin görölmektedir. Burada söz edilen özellikler 14. Yy. da geliştirilmiş olan klasik minyatür sanatında görülen özelliklerdir (Mahir, 2005: 16-17).

Minyatür Sanatının klasik ölçülerine ulaştıı yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nda sanatçılar devlet desteğiyle bir araya getirilmişlerdir. Osmanlı minyatür sanatının kültürel rezervleri o kadar geniştir ki tarihteki bu büyük imparatorluğun yayıldığı toprakların bile dışında izleri vardır. Bunda Türklerin İslamiyet'e geçmeleriyle, Orta Asya'dan getirdikleri resim sanatı becerilerini minyatür sanatında kullanabilmelerinin yanında Maniheizt dinini seçen Uygur Türkleri'nin eserlerinin, Mısır'da Fatımi halifelerinden kalma büyük kütüphanelerdeki eserlerin, İran uygarlığı sanatının ve Selçuklu kültür ve sanat ürünlerinin çeşitli etkileri vardır. Bu geniş kültürel havza göstermektedir ki, Batının gerçekçi resim sanatı karşısında yükselen minyatür (tasvir) sanatının köklerinin ne kadar derin ve geniş olduğu ayrı bir gerçekliktir.

NAKKAŞ OSMAN'IN "II. SELİM'İN SAFEVİ ELÇİSİ ŞAHKULU HAN'I KABULÜ" ADLI MİNYATÜRÜ İLE HOLBEİN'İN "ELÇİLER" RESMİNİN MEKÂN ALGISI AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

Bilindiđi gibi Osmanlı Devleti sanata ve kültüre çok ayrı bir yer ayırmıŐtır ve bu nedenle de büyük bir kültürel hazinenin sahibidir. PadiŐahların her türlü hükümlerinin yanında bir başka büyüklükleri de sanatçılarını ve sanat kurumlarını himaye ederek büyük kültür hazineleri inşa etme yoluyla ileri görüşlü olmaları vurgulanmaktadır. Osmanlı Devleti döneminde birçok sanatçı gibi minyatür ustaları da bir devlet kurumu şeklinde işleyen ve NakkaŐhane adı verilen atölyelerde çalışmalar yapma fırsatı bulmuşlardır. NakkaŐhane denilen binalarda çok değerli sanatçılar üretimlerini gerçekleŐtirmişlerdir.

Büyük usta Nakkaş Osman, 14. Yüzyılın ikinci yarısında minyatür okulu da olarak kullanılan NakkaŐhane'nin baş nakkaŐı olmuş büyük bir sanatçıdır (Tanındı,1996:35). Nakkaş Osman, birçok padişah portresi ile Firdevsi'nin Őehname'si, Surname, Őehname-i Selim Han ve Hünername gibi birçok büyük kitabı resimlemiş önemli bir nakkaş/ressamdır. Nakkaş Osman, bütün gelenekselliğine rağmen eserlerinde mizacını ortaya koymuŐtur: "Osman, kalabalık sahnelerde figürleri yumuŐak fırça darbeleriyle ifadeli çehrelere kavuŐturarak resmetmiŐtir" (Mahir, 2005:166).

Nakkaş Osman'ın minyatürlerindeki ayrıntıların ressamın hünerinin ve disiplininin kişisel bir üsluba varacak denli büyük olduğu belirtilmiştir. Çalışmalarında ilk defa portreciliği öne çıkarmıştır. Bu konudaki araştırmasında Banu Mahir şunları ifade etmektedir:

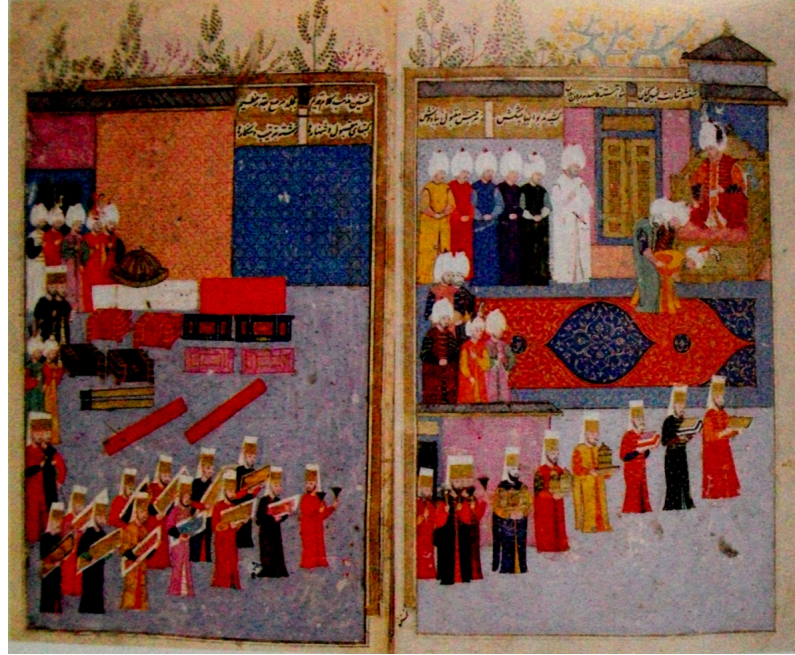
"Başlangıcından itibaren hüküm sürmüş Osmanlı padişahlarının tasvirlerini yaparak Osmanlı minyatür sanatında *Dizi Padişah Portreciliği* olarak bilinen yeni bir geleneğin yaratıcısı olmuştur. Pastel renkler kullanan Nakkaş Osman, Sürname-i Humayun adlı eserinde tüm hünerini sergilemiştir. İstanbul'daki günlük hayatı, esnafların karakteristik özelliklerini, törenleri, gösterilerin canlı ve neşeli havasını yansıtan tasvirleri belge değeri taşıması bakımından da önem taşır. Bu bakımdan Osmanlı minyatürüne yön veren ilk büyük sanatçı Nakkaş Osman olmuştur" (Mahir,2005:167).

Nakkaş Osman'ın, Kanuni Sultan Süleyman'ın cenazesinin Zigetvar'dan Belgrad'a götürülmesi konulu minyatürüne, bakıldığında ustanın figürlerde ve doğa betimlemelerinde ne kadar detaycı ama bir o kadar da minyatür çizimi geleneği içerisinde kaldığını görmek mümkündür. Bu eserde, mekân olarak bir dış dünya görüntüsü ve seferde ölmüş olan İmparator Kanuni'nin naşını taşıyan yaşlı ordunun geçişi yer almaktadır. Dağlar ve yollar mekânın temsilini verirken, figürler ve eserin adının işaretiyle olayın ve zamanın bilgisi izleyicinin dağarcığına işlemektedir. Eserin bütünlüğüne bakıldığında figürlerin varlığına zemin olan mekanın İbn'i Arabi'nin "hayal" adını verdiği, 'gerçeklik ve zahirilik arasındaki geçişli varlık alanının bilgisi' hatırlanılmaktadır. Eserdeki görünen anlam şahadete ermiş bir büyük sultanın görünüp geçtiği bir evren iken insan ruhunun derinliğine seslenen gizli hakikat ise "mülk Allah'ındır" düsturudur (Tanındı, 1996: 33).

Nakkaş Osman'ın "II. Selim'in Safevi Elçisi Şahkulu Han'ı Kabulü" adlı minyatürüne bakıldığında ontolojik bir bilgi sıralaması yaparak işe başlamak açıklayıcı olacaktır. 1581 tarihinde yapılmış olan bu eser çift sahifeye yayılmış bir kompozisyon şeklinde yapılandırılmıştır. Eser, geleneksel 'Osmanlı sarayda kabul resimleri' örneklemini içerisinde yer alır fakat Nakkaş Osman'ın kurguya getirdiği yenilikleri de içermektedir. Bu eser kurgusu bakımından diğer sarayda kabul konulu minyatürlerden farklılık göstermiştir. Çift sahifeye yayılmış kompozisyon ilk kez bu konuya uygulanmıştır. Minyatür içerisindeki figürlerin konumları ve dizilişi şu şekilde sıralanmıştır. Avusturya elçisi ile Şah Tahmasp'ın elçisi Şah Kulu Han'ın Arz odasındaki tahtında oturan II. Selim'in karşısında kabule hazır bir şekilde durmaları görülmektedir. Padişahın önünde kollarına girilmiş ve öne eğilmiş bir şekilde duran elçi ile geride kabule hazırlanan maiyeti görülmektedir. Padişahın ve elçinin mesafesi, saray eşrafının konumları bize bir kabul töreninin genel havasını tarihsel bilgi olarak

vermektedir. Padişahın tahtının yanına dizilmiş sadrazam ve diğer vezirler, elçinin getirdiği hediyeleri taşıyan görevlileri temsil eden figürler gibi birçok ayrıntı hem bir sanat eserinin hem de tarih belgesinin varlığını oluşturmaktadır (Mahir, 2005:119).

Bu törende asıl verilmek istenen bilgilerden öncelikli olanı, belki de elçiyi karşılama töreninin geleneğe oturmuş yapısının amaçlarından biri hem elçiye ve elçinin ülkesine hem de padişaha ve padişahın tebaasına saygı ve hürmetin karşılıklı ilerlemesini sağlamaktır.

Nakkaş Osman "11. Selim'in Safevi Elçisi Şah Kulu Han'ı Kabulü" 1581

Bu eserde bir mekân çözümlenmesi denemesi yapıldığında, yüksek bir duvar ile dışarıdan ayrılmış üstü açık bir iç avlu mekânı ile arz odası olarak bilinen elçi kabul odası fark edilmektedir. Avlu ve iç oda arada duvar yokmuş gibi bir arada resmedilmişken, sarayın dışında kalan yerler duvarın dışından görülen ağaç görüntüleri şeklinde verilmiştir. Çinilerle ve hüsn-ü hat ile süslenmiş duvarlar ile yerde göz kamaştırıcı renklerle mekânı süsleyen Osmanlı halıları fark edilmektedir. Burada imgeler, bir iç mekânın bütün özellikleri Osmanlı saray hayatının bir takım şifrelerini vermektedir. Mekânların yorumlanması ve karşılaştırması konusunu Batı resmini temsil etmesi için seçilen Holbein'in 'Elçiler' adlı resminin anlatımından sonra iki resmin mekân ve nesne duygusu bakımından karşılaştırması denemesinde ele alınacaktır.

Metnin öteki yönünü oluşturacak konuya bakılırsa, yani Rönesans sonrası Batı resminin özelliklerine ve mekân anlayışındaki gerçekçi tutumun dayanağı olan perspektif anlayışı merkeze alınır, yüzey üzerinde üç boyutluluk oluşturmaya çalışan Yansıtmacılık

Kuramı ile açıklanan ve kendince gerçeği ele geçirmeye çalışan bir tutumla karşılaşılır. Klasik Batı Resminde gözün gördüğü her şey göze görüldüğü gibi maddi haliyle verilmiş durumdadır. Bu batı felsefesinde Platon'dan beri bilinen ve uygulanan bir ilkedir. Öyle ki çoğu zaman sanat eseri ile ayna benzerliği vurgulanmıştır. (Moran, 2003).

Dünyanın gerçekliğine şahit olan batılı ressam, şahitliğini Rönesans ressamlarının öncülerinden olan Jan Van Eyck'in ilk resimlerinden beridir sürdürmektedir. Bu metinde ele alınan eser de görüneni kılı kırk yararcasına ayrıntılı çalışarak göstermeye çalışan kuzey Avrupalı ressam Hans Holbein'in meşhur Elçiler adlı eseridir. Bu eserin metne konu olmasını sağlayan şey, eserin tıpkı Nakkaş Osman'ın eseri gibi elçileri konu edinmesidir. Diğer yandan bu eser gerek iç mekân gerek mekân içinde yer alan figürler ve objelerin düzenlenişi 16. Yy. Avrupa'sının kültürel evrenini bir şekilde ifşa etmesi bakımından da dikkat çekicidir.

Hans Holbein, Elçiler, 1533

Holbein'in 1533 tarihli Elçiler adlı resmi ele alındığında, duvarı perdeyle saklanmış bir iç mekânda çift katlı bir masanın yanında duran iki figür görülmektedir. Öncelikle mekân ve nesnelerin bir tasvirini gerçekleştirmek gerekirse, o dönemin sanat ve bilimini anlatan bazı nesnelere şu şekilde sıralanabilir: iki dünya modeli, bir güneş saati, kitaplar, bir çift pusula, bir ud... Bu nesnelerin bulunduğu masanın yanında, dirseklerini masaya dayamış halde duran elçilere bakıldığında göze çarpan ilk şey, kıyafetlerin oldukça gösterişliliği olarak belirtilebilir (Silverman, 2006:256). Bu kompozisyonun alt- orta kısmına denk gelen ve iki elçinin arasında yer alan yamuk duran bir imge ise resmin doğasına uygun olmayan bir halde

yerleştirilmiştir. Bu yassılaştırılmış anamorfik görüntü bir kafatası imgesidir ve mekân algısı konusunda çok önemli bir önermenin başlangıcını oluşturan bir imgedir. Resimde mekânı ve aktarılan konuyu adeta ikiye bölen bu yamuk duran kafatası imgesi, aynı zamanda Avrupalı mekân algısının ve evren kavrayışının bir tür eleştirisini de vermektedir. Bu imge, görülmesi için izleyiciyi de zor bir pozisyona sokacak, böylece izleyici-mekân ilişkisini de altüst edecek bir kurguyla oluşturulmuştur. Bu nedenle resimdeki imge, resimde yer alan mekân ile eserin bulunduğu mekânın ikiliğini vurgulamaktadır.

Mekânın algılanması kültürlerin düşünme biçimlerini de işaret eden bir koda dönüşmektedir. Bunun mekânların algılanmasının bile bir zihinsel etkinlik olmasıyla ilgisi vardır. “Mekân kavrayışı gözün algısından çok zihnin tasarımıyla varlık kazanır” (Mert, 2007: 13). Bu önerme aslında Nakkaş Osman ile Holbein’in eserlerindeki mekân kurgularının bir alt metninin oluşturulmasına imkân sağlamaktadır.

SONUÇ

Bir kültüre ait sanatsal imgeler o kültürün belirli bir dönemdeki çeşitli karakteristik kavrayış biçimlerini de taşımaktadırlar. Bu konuyu Nilüfer Öndin, anlam ve form ilişkisinde form görünmeyeni görünür kılarken anlamın varoluşunu da içermektedir şeklinde açıklamaktadır (Öndin, 2003: 14). Buradan hareketle ele alınan eserlerin form özellikleri Batı Kültürü ve İslam Kültürü’nün özelliklerine dair anlamları barındırdığı söylenebilmektedir. Batı ve İslam evren anlayışlarının farklılığı, haç ve hilal imgelerinin karşıtlığında görünürlük kazanır. Haç, bir tapınak kavramını merkeze alan ve insan bedeninin etrafında kurgulanan bir mekân yapısının temsiliyken hilal evrenin her noktasının her an hareket halinde olduğunu ve bu hareketin dairesel bir döngü olduğunu vurgulamaktadır. Bu minyatür resmi ile klasik batı resmi arasındaki temel kültürel kod farkının ilk açılımı olarak düşünülebilmektedir. Zeynep Sayın’ın deyimiyle bedenselleşen ve insansallaşan bir tanrı anlayışı, tarihi ve mekânları doğrudan müdahalelerle yönlendirmeyi arzular. Oysa İslam evrenbiliminde böyle bir yönün olmadığı bilinir; “evren tanrısal kelamın eşzamanlılığından oluşmaktadır” (Sayın, 2003:183).

Burada belirlenen mekân algısı, haç ve hilalin form olarak farklılığı, bize batı resminin dünyayı gördüğü gibi yansıtma çabasının minyatür resmindeki evreni hakikati ile vermeyi tercihinden farklı geliştiğini göstermektedir. Bu nedendir ki İslam’ın kutsal mekânı olan Camii, kubbesiyle evrenin döngüsünü özetlerken; Batının ibadethanesi de insanın dokunduğu,

gördüğü gerçekliğe yönelen ve haç biçiminde temellenen bir mekan özelliğini incelemektedir.

KAYNAKÇA

Mahir, Banu. Osmanlı Minyatür Sanatı. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2005.

Mert, Veli. Resim Sanatında Mekân Algısı. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, 2007.

Moran, Berna. Edebiyat Kuramları Ve Eleştiri. İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.

Öndin, Nilüfer. Biçim Sorunu- Varlıkta, Bilgide ve Sanatta. İstanbul: İnsancıl Yayınları, 2003.

Sayın, Zeynep, Mithat Şen ve Beden Yazısı. İstanbul: İthaki Yayınları, 2003.

Serin, Muhittin. İslam Sanatları Tarihi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2010.

Silverman, Kaja. Görünür Dünyanın Eşiği. Çev: Aylın Onacak, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2006.

Tanıncı, Zerrin. Türk Minyatür Sanatı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1996.